

ÖĞRETMENLİĞE İLİŞKİN TUTUMLARIN ÖZGECİLİK ve ATILGANLIK DÜZEYLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yrd. Doç. Dr. A. Esra İŞMEN

Dr. S. Armağan YILDIZ

İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Bu araştırma öğretmen adaylarının öğretmenliğe ilişkin tutumlarının özgecilik ve atılganlık düzeyleri açısından incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini, eğitim fakültelerinin lisans programlarına devam eden ve tezsiz yüksek lisans öğrenimi gören 207 öğrenciden oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama araçları olarak "Öğretmenliğe İlişkin Tutum Ölçeği", "Özgecilik Ölçeği" ve "Rathus Atılganlık Envanteri" kullanılmıştır. Verilerin analizinde ANOVA, t- testi, ki-kare testi ve pearson korelasyon matrisi tekniklerinden yararlanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda, yüksek düzeyde özgeci olanların düşük düzeyde özgeci olanlara göre öğretmenliğe ilişkin daha olumlu tutuma sahip oldukları, atılgan olan kişilerin çekingen olanlara göre daha özgeci oldukları belirlenmiştir. Öğretmenliğe ilişkin tutumlarda, kadınların erkeklere göre daha yüksek puan aldıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Özgecilik, öğretmenlik mesleğine yönelik tutum, atılganlık, öğretmen adayları

esra i Ŗ men – armaĝ an yıldız

THE RELATIONSHIP BETWEEN ALTRUISM, ASSERTIVENESS AND ATTITUDES TOWARDS TEACHING PROFESSION

A. Esra İ Ŗ MEN, Asst. Prof.

S. Armaĝ an YILDIZ , Phd.

Istanbul University, Hasan Ali Yücel Faculty of Education

The purpose of this study is to determine the relationship between altruism, assertiveness and attitudes towards teaching profession. Participants were 207 students who were attending the master program and undergraduate programs in faculty of education. "Attitude Scale Toward Teaching", "Altruism Scale" and "Rathus Assertiveness Schedule" have been used for collecting data. Data were analyzed by using ANOVA, t-test, chi-square and Pearson-Moment Coefficient Correlation Techniques. Results showed, students who have higher level of altruism have more positive attitudes towards teaching profession than students who have lower level of altruism. Assertive students are more altruistic than shy students. Women have more positive attitudes towards teaching profession than men.

Key words: Altruism, attitudes towards teaching profession, assertiveness, preservice teachers

esra işmen – armaĝan yıldız

Öĝretmen yetiŐtirme konusu ile ilgili olarak yapılan çalıŐmalarda en sık karŐılaŐılan soru, “iyi” bir öĝretmenin taŐıması gereken niteliklerin neler olduĝu sorusudur. Ancak pedagojik açıdan bunun cevabını vermek ve “iyi öĝretmen” tanımını yapabilmek oldukça gttr. Bunun için sayılabilecek nedenlerin en baŐında da eĝitim anlayıŐında meydana gelen ve zaman içinde farklı felsefi ve psikolojik akımlara göre Őekillenen öĝretmen tanımlarının varolması gelmektedir. Her bakıŐ açısı kendince nitelikli öĝretmen tanımını yapmaktadır (Korthagen, 2004).

Bununla birlikte, Minor, Onwuegbuzie, Witcher ve James (2002) öĝretmende bulunması gerekli nitelikleri Őu Şekilde derlemiŐlerdir: Öĝretmen; bilgili, kendine güvenen, iletiŐim kurabilen, istekli, kendisi ve öĝrencisiyle ilgili yüksek beklentileri olan, zamanı etkili kullanabilen, öĝrencinin ihtiyaçlarına göre öĝretme stratejisini belirleyebilen, yaratıcı, öĝrenci katılımını destekleyen, soru sormada becerikli, eleŐtirel ve yaratıcı düŐünmeyi destekleyen, sabırlı, geleneksel ve alternatif deĝerlendirmeleri yapabilen, mesleki gelişimini önemseyen ve deneyimlerinden öĝrenebilen birisi olmalıdır. Aynı zamanda iyi bir öĝretmen; iŐbirlikçi, güdüleyici, empatik ve ödüllendirmeye açık olmalı, sınıf iklimini öĝrencisinin ihtiyaçlarına göre ayarlamalı, güçlü kiŐilerarası becerilere sahip olmalı ve öĝrencisini önemsemelidir.

Öĝrenciler açısından bakıldıĝında daha etkin olan öĝretmenler; enerjik, sempatik, hakimiyet sahibi olan, nelerin olup bittiĝini durup düŐünebilen (reflective), kendine saygılı, esnek, duygusal tutarlılıĝa sahip, sosyal, zeki ve sorumluluk sahibi kiŐilerdir (Freeman, 1985).

Bunlara ek olarak, içinde yaŐanılan kültür belli kavram, durum ya da rollere yapılan atıfları etkileyebilmektedir. Öĝretmenlik mesleĝi kültürümüzde kutsal bir meslek olarak deĝerlendirilmekte ve fedakarlık gerektirdiĝine inanılmaktadır. Nitekim, Özdayı (1992) yaptıĝı araştırma sonucunda, kadın ve erkeklerin öĝretmenlik mesleĝini en çok tercih etme nedeni olarak mesleki sevgi, mesleĝin manevi yönü ve kendileri için ideal olduĝunu ifade ettiklerini belirtmiŐtir. Ayrıca, öĝretmenlik mesleĝi ile ilgili en fazla tatmin duyulan deĝiŐkenlerden ikisinin başkalarına yardım etme ve sorumluluk olduĝunu saptamıŐtır. Grldĝ gibi, sorumluluk sahibi olma, hem öĝrencilerin öĝretmenlerden beklentileri arasında yer almakta hem de öĝretmenlerin meslekten aldıkları tatminde önemli rol oynamaktadır. Öĝretmenlik mesleĝinde en çok tatmin olunan alanlardan biri olan başkalarına yardım etme “bir baŐkasına yarar saĝlamak amacıyla yapılan eylem” olarak tanımlanır. Bununla yakından iliŐkili diĝer bir kavram özgecilik /diĝergâmlık (altruism) kavramıdır. Özgecilik, bir başkasının

esra i Ŗ men – armağ an yıldız

yararına yönelik, bencil olmayan ilgi olarak tanımlanabilir (Bernstein, Roy, Srull ve Wickens, 1991). Hem başkalarına yardım etme hem de özgecilik olumlu sosyal davranış (prosocial behaviors) lar kategorisi içerisinde ele alınmaktadırlar. Eisenberg'e göre (1992), olumlu sosyal davranış, başkasının yararı için yapılan kasıtlı ve gönüllü davranıştır. Bu kavramın gelişimi incelendiğinde; 1960'lı yıllarda psikologların, kişilerin başkalarına yardım konusunda nasıl davrandıklarını incelemeye başladıklarında tüm yardım davranışlarını kapsayan bir terim bulmakta güçlük yaşadıkları ve nispeten daha sık kullanılan anti-sosyal davranışa karşıt olarak prososyal davranış sözcüğünü ortaya attıkları görülmektedir (Bilgin, 1988).

Akbaba (1994), prososyal teriminin olumlu sosyal davranış kavramıyla eş anlamlı olduğunu ifade etmiştir. Macaulay ve Berkowitz (1970) ve İmamoğ lu (1979) özgecilikle olumlu sosyal davranış aynı anlamda kullanmışlardır (Akt: Akbaba, 1994). Aynı şekilde Bee (1995), olumlu sosyal davranışın günlük dilde çoğ unlukla özgeci davranış olarak kullanıldığını ifade etmiştir.

Tüm bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere özgecilik; yardım etme, sorumluluk üstlenme, bağ işta bulunma gibi birçok olumlu sosyal davranış kapsamaktadır. Bununla birlikte her olumlu sosyal davranış özgeci davranış olarak kabul edilemez. Karşılık beklenilerek yapılan yardım, kar amacı güdülerek yapılan işbirliği birer olumlu sosyal davranış olmalarına rağmen özgeci davranış değildirlir (Akbaba, 1994).

Özgeci davranış; genetik, sosyal gelişim, dini ve felsefi temel açısından ele alınmaktadır. Özellikle son 10 yıldır özgecilik kavramının ekonomi disiplini tarafından sıklıkla incelendiği görülmektedir (Khalil, 2004). Olumlu sosyal davranışlar başlığı altında özgeciliği ele alan ve özgeciliğin nedenleri üzerine odaklanan bazı yaklaşımlar hakkaniyet teorisi ve çoğ alan değ iş-tokuş teorisidir. Özgeci davranışın gelişimini ele alan bazı yaklaşımlar ise psikoanalitik teori, zihinsel gelişim teorisi ve sosyal öğrenme teorisidir (Akbaba, 1994).

Sosyal öğrenme teorisine göre özgeci davranış, öğrenme sonucu gerçekleşir. Başka bir ifade ile özgeci davranışlar insanın sosyalleşmesi sonucu edinilir (Aşkın, 1986).

Çocuk olumlu sosyal davranışları, çevresindeki insanların oluşturduğu örnekleri izleyerek kazanır. Olumlu sosyal davranış şekillendiren normlar aile ve çocukla ilgili diğ er gruplar tarafından oluşturulurlar (Bernstein, Roy, Srull, Wickens, 1991). Yapılan araştırmalar özgeci davranışın, olumlu model almayı sağlayacak destekleyici, uyumlu aile ortamlarında arttığını

esra işmen – armaĝan yıldız

ortaya koymaktadır (Kee-Lee, 1998). ocuĝun aileden sonra içinde yer aldığı ve yoĝun etkileŐimde bulunduĝu sosyal ortamlardan biri okuldur. Anne babadan sonra ocuĝun davranışlarını dzenlerken model aldığı en önemli kiŐinin retmen olacaĝı dŐunlebilir.

retmen yetiŐtirme konusu üzerinde yapılan son çalıŐmalar, retmenlerin deĝer ve inançlarının önemsenmesi gerektiĝi konusunu gündeme getirmiŐtir. Bunun nedeni ise günümüzde üretmenin bilgi veren pasif kiŐi konumunda deĝil inanç ve deĝerleriyle model alınan bir kiŐi olduĝu görüŐünün yaygınlaŐmasıdır (Minor ve ark., 2002).

ĝrencilerin bazı sosyal davranışları sınıfta renmeleri gerekir. Bu geliŐimin saĝlanabilmesi için bu davranıŐların üretilmesi, model olunması ve bunların tecrübe edilmesini saĝlayacak yeterli zamanın ayrılması gerekir. Ancak, varolan eĝitim sisteminde bu tür bir yaklaŐımı benimsemek çok mümkün deĝildir, nkn bugün hala eĝitim programının ieriĝi, okul dıŐında dŐunbilmekten ve olumlu sosyal davranışları sergilemekten daha önemli görülmektedir (Sanz de Acedo Lizarraga, Ugarte, Cardelle-Elawar, Iriarte ve Sanz de Acedo Baquedano, 2003). Oysa, duyuŐsal alandaki renmeler, üretimde kendi baŐlarına bir üretim hedefi olmalarının yanısıra özellikle biliŐsel alandaki renmelerin gerçekleŐmesinde de bir araç olarak kullanılmaktadırlar (Tekin, 1996). DuyuŐsal zellikler, renme güdüsü ile iliŐkili olmasının yanısıra akademik baŐarıyı arttıracak bir uyarıcı olabilir (zelik, 1992), bunun ötesinde bireyin kendisi ve kendisi dıŐındaki kiŐilerle uyum içinde yaŐamasına hizmet edecek dünya görüŐünün ve deĝerler sisteminin oluŐmasına yardımcı olurlar.

Nitelikli sınıflar retmenlerin; ĝrencilerinin sosyal ve iletiŐimsel becerilerini destekledikleri yerlerdir. Bu sınıflarda üretmenler rencilerin ihtiyaçlarını dikkate alırlar, duyarlı ve Őefkatlidirler (Davis, Thornburg, 1994; Slaughter-Defoe ve Carlson, 1996), ocuklara bireysel dikkat gösterirler. rencilerin sosyal ve biliŐsel geliŐimlerini olduĝu kadar olumlu davranıŐsal etkileŐimleri ve iletiŐim becerilerini de teŐvik ederler (Peggy, 2002).

Kee-Lee'ye (1998) göre sosyalleŐme süreci içinde aile dıŐındaki ortamlarda da rencilerin özgeci davranıŐlarının Őekillenmesi saĝlanabilir. rneĝin: retmenler ve akranların okuldaki müfredatın dıŐında, yardım faaliyetlerine katılmayı desteklemeleri özgeci davranışın artmasıyla iliŐkili olabilir. Bu tür bir katılımın yardım etme davranıŐıyla iliŐkili olduĝunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Eisenberg, Cialdini, McCreath ve Shell, 1987).

esra i Ŗ men – armaĝ an yıldız

Özellikle Ma'nın çalışmalarında (örneğin, 1993, 2003), çocuklardaki özgeci oryantasyon ile akran ve aile ilişkilerinin ilişkisine bakılmış ancak literatür öĝretmenleri ocuĝun hayatındaki önemli kişilerden biri olarak göstermesine, öĝretmenlerin öĝrencilere model olma özelliĝinden söz etmesine raĝmen öĝretmenlerin özgeci davranışlarının ele alınmadıĝı görölmüştür. Yapılan literatür incelemesinde öĝretmenlerin özgeci davranışını deĝerlendiren hişbir araştırmaya rastlanmamıştır.

Khalil (2004) insanların bazen aptallıktan, atılĝan olmadıklarından ya da yanlış hesapları nedeniyle diğer insanlara yardım edebileceklerini ifade etmiştir. Oysa ki, özgecilik ahlaki karakter gelişimi ile ilgilidir ve bir yetersizlik nedeniyle deĝil kasıtlı olarak karşısındakinin yararına davranmak söz konusudur. Bu noktadan hareketle, isteklerini kendi açısından deĝerlendiren saldırgan kişiler ya da ekingenliĝinden dolayı isteklerini ortaya koyamayan bireylerden ziyade atılĝan kişilerde özgecilik davranışının daha yaygın olarak görölebileceĝi fikri akla gelmektedir. Bu alışma, öĝretmenlik mesleĝine ilişkin tutumların özgecilik ve atılĝanlık düzeyleri açısından incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemi, İ.Ü. Hasan Ali Yücel ile M.Ü. Atatürk Eĝitim Fakölteleri Lisans programlarına ve İ. Ü. Sosyal ve Fen Bilimleri Enstitüleri'nin Orta Öĝretim Alan Öĝretmenliĝi Tezsiz Yüksek Lisans programına devam eden 207 öĝrenciden oluşmuştur. Öĝrencilerin %53,6'sı kadın, %46,4' ü erkektir. %31,9'u öĝretmen olarak çalışmakta, %68,1'i öĝretmen olarak çalışmamaktadır. Çalışmaya katılan öĝrencilerin %75,4'ü 22-25 yaş grubu arasında, %7,2'si 21 yaş ve altı, %17,4'ü 26 yaş ve üstü gruplarda bulunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmaya katılan öĝrencilerin yaş, cinsiyet ve öĝretmen olarak çalışıp alışmadıklarına ilişkin bilgi toplamak amacıyla kısa bir bilgi formu kullanılmıştır. Çalışma, öĝretmen adayları üzerinde gerçekleştirilmiş

esra işmen – armaĝan yıldız

olmakla birlikte, özellikle Tezsiz Yüksek Lisans öğrencilerinin eğitimleri sırasında stajyer ya da gönüllü öğretmen olarak çalıştıkları, bazılarının ise öğretmenlik yapma hakları bulunmasına ve aktif olarak çalışmalarına rağmen mesleki ve kişisel gelişimleri için bu programa katıldıkları görülmüştür. Bu durumun öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları etkileyebileceği düşünöldüğü için bilgi formuna değişken olarak eklenmiŐtir.

Öğretmenliğe İlişkin Tutum Ölçeği

Bu ölçek, ErkuŐ, Sanlı ve Güven (2000) tarafından öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları ölçmek amacıyla geliştirilmiŐtir. Dört ve beŐ dereceli iki form halinde hazırlanan ölçeğin her iki formunda da madde sayısı 23'tür. Bu araştırmada dört dereceli form kullanılmıştır. ErkuŐ ve arkadaşları (2000) ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için Cronbach alfa katsayısını hesaplamıŐ ve ölçeğin iç tutarlık katsayısını, dört dereceli ölçek için 0.96, olarak saptamıŐlardır. Buna ek olarak faktör analizi sonucunda ağırlıklı tek bir faktörün bulunmasının yapı geçerliliğinin bir kanıtı olarak görölebileceği ifade edilmiŐtir.

Dört dereceli Likert tipi ölçekte maddeler “tamamen uygun” seçeneğinden başlamak üzere 4'ten 1'e doğru puanlanmıŐtır. Ters ifade edilmiŐ maddeler ise 1'den 4'e doğru puanlanmıŐtır. Bu durumda ölçekten alınabilecek en düşük puan 23, en yüksek puan ise 92'dir. Ölçekten elde edilen puanların değerlendirilmesinde; toplam puanlar madde sayısına (23 madde) bölünerek bireylerin elde ettikleri ortalama madde puanlarına göre öğretmenliğe ilişkin tutumları hakkında yargıya varılmaktadır. 4 dereceli ölçek için 2'nin üzerindeki ortalama madde puanına sahip birey olumlu; 2'nin altındaki birey de olumsuz tutuma sahip olarak değerlendirilmektedir (ErkuŐ ve ark., 2000).

Özgecilik Ölçeği

Özgecilik ölçeği (Altruism Inventory), London ve Bower tarafından 1968 yılında bireylerin olumlu sosyal davranıŐlarından biri olan özgecilik düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiŐtir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Akbaba tarafından 1994 yılında yapılmıŐtır. Türkçeye uyarlanan ölçekte orjinalinde olduğu gibi 20 madde bulunmaktadır. Özgecilik ölçeği dört alt kategoriden meydana gelmektedir. Bunlar: “aile”, “sosyallik”, “yardımseverlik” ve “sorumluluk” kategorileridir. BeŐ dereceli Likert tipi ölçekte, 1 en azı, 5 ise en fazlayı ifade etmektedir. İŐaretlenen dereceler

esra i Ő men – armaĝ an yıldız

toplanarak toplam puan elde edilir. Bir ki Ő i en fazla 100, en az 20 puan almaktadır. Puanın y Ő ksekli ĝ i Ő zgecilik d Ő zeyinin y Ő ksek oldu ĝ unu, d Ő Ő kl Ő ğ ũ ise aynı Ő ekilde Ő zgecilik d Ő zeyinin d Ő Ő k oldu ĝ unu g Ő stermektedir. Bu ara Ő tırmada i Ő lemler, Ő l Ő ekten elde edilen toplam puan ũ zerinden ger Ő ekle Ő tirilmi Ő tir.

Ő zgecilik Ő l Ő e ĝ inin T Ő rk Ő rneklemi ũ zerindeki g Ő venirli ĝ i; yapılan i Ő lemler sonucunda toplam puan i Ő in Cronbach alfa i Ő tutarlı k katsayısı 0.85, iki-yarı test g Ő venirlik katsayısı 0.90 ve t Ő m Ő l Ő ek i Ő in test-tekrar test g Ő venirlik katsayısı 0.92 olarak belirlenmi Ő tir.

Ő zgecilik Ő l Ő e ĝ inin ge Ő erlik Ő alı Ő malarında; i Ő ge Ő erlik, kapsam ge Ő erli ĝ i ve benzer Ő l Ő ekle r ge Ő erli ĝ i olmak ũ zere ũ Ő y Ő ntem kullanılmı Ő tır. Bu y Ő ntemler kullanılarak elde edilen bulgular, Ő l Ő e ĝ in ge Ő erli bir Ő l Ő ek oldu ĝ una dair kanıt olarak kabul edilmi Ő tir (Akbaba, 2001).

Rathus Atıl ganlı k Envanteri

Rathus Atıl ganlı k envanteri (Rathus Assertiveness Schedule), Rathus (1973) tarafından bireylerin Ő ekingenlik ve atıl ganlı k d Ő zeylerini saptamak amacıyla geli Ő tirilmi Ő tir. 30 maddeden olu Ő an envanterin T Ő rk Ő e uyarlaması Voltan-Acar (1980) tarafından yapılmı Ő tir. Voltan-Acar'ın yaptı ĝ ı Ő alı Ő mada, Ő l Ő e ĝ in test-tekrar test g Ő venirli ĝ i 0.92 olarak, iki yarı test g Ő venirli ĝ i ise 0.77 olarak bulunmu Ő tur. Ő l Ő ũ t ba ĝ ımlı ge Ő erlik Ő alı Ő mada korelasyon katsayısı 0.70 olarak belirlenmi Ő tir. Ő l Ő e ĝ in uygulanmasında bireylerden, Ő l Ő ekteki her madde i Ő in -3 ile +3 arasında de ĝ i Ő en 6 Ő ıktan birisini i Ő aretlemesi istenmektedir. Reverse maddelerin puanlamasında bu maddelerin de ĝ erlerinde artıların eksi, eksilerin artı olaca ĝ ı Ő ekilde bir d Ő zenleme yapılır. Eksi ve artı puanların birbirinden Ő ıkartılması envanterin toplam puanını verir. Alınabilecek toplam puan -90 ile +90 arasında de ĝ i Ő ir. Envanterden toplam puan olarak +10 ve altında alanlar Ő ekingen, +10'un ũ st Ő nde alanlar ise atıl gan olarak kabul edilir (Ő ner, 1997).

BULGULAR

Ő alı Ő manın bu kısmında ilk olarak cinsiyet ve Ő ğ retmenlik yapıyor ya da yapmıyor olma de ĝ i Ő kenlerine g Ő re bulgular sunulmu Ő daha sonra Ő ğ retmenlik mesle ĝ ine ili Ő kin tutumların Ő zgecilik ve atıl ganlı k d Ő zeyi a Ő ısından incelendi ĝ i bulgulara yer verilmi Ő tir.

esra i Ŗ men – armaĝ an yıldız

Yapılan t-testi sonucunda, ö ğ retmenliĝ e ili Ŗ kin tutumlarda kadınların erkeklere göre daha yüksek puan aldıkları görölmü Ŗ tür (Tablo 1). Ö ğ retmenliĝ e ili Ŗ kin tutumların ise ö ğ retmenlik yapıyor veya yapmıyor olmak açısından farklıla Ŗ tı ĝ ı görölmü Ŗ tür [t(205)=2,21; p<.05]. Ö ğ retmenlik yapanların ö ğ retmenliĝ e ili Ŗ kin tutumlarının ($\bar{X} = 3,43$; S= ,38) ö ğ retmenlik yapmayanlardan ($\bar{X} = 3,27$; S= ,51) daha olumlu oldu ĝ u saptanmı Ŗ tır.

Ara Ŗ tırmaya katılan ö ğ rencilerin ö ğ retmenliĝ e ili Ŗ kin tutumlarının özgeciler puanlarının yüksek ya da dü Ŗ ük olu Ŗ una göre nasıl de ĝ i Ŗ ti ĝ ini ara Ŗ tırmak amacıyla ö nce ö ğ rencilerin Ö zgeciler Ölçe ĝ i'nden aldıkları puanlar medyandan ikiye bölünmü Ŗ (medyan= 66.0; S=8.6) ve özgeciler düzeyi yüksek ve dü Ŗ ük olmak üzere iki grup olu Ŗ turulmu Ŗ tur. Bu grupta yapılrken bir standart sapmanın alt ve üstünde kalan uç grupların olu Ŗ turulmamasında, standart sapmanın geni Ŗ li ĝ i ve ö rneklem sayısının azlı ĝ ı dikkate alınmı Ŗ ve bu durum ara Ŗ tırmamızın bir sınırlılı ĝ ı olarak kabul edilmi Ŗ tir. Ö ğ retmenliĝ e ili Ŗ kin tutumların özgeciler açısından farklıla Ŗ ıp farklıla Ŗ madı ĝ ını incelemek için yapılan t-testi sonucunda, yüksek düzeyde özgeci olanların dü Ŗ ük düzeyde özgeci olanlara göre ö ğ retmenliĝ e ili Ŗ kin daha olumlu tutumlara sahip oldukları belirlenmi Ŗ tir (Tablo 2).

Tablo 1. Ö ğ retmenliĝ e ili Ŗ kin tutumların cinsiyete göre t-testi sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Kadın	111	3,41	,44	205	2,70	.008
Erkek	96	3,23	,51			

Tablo 2. Ö ğ retmenliĝ e ili Ŗ kin tutum ve özgeciler düzeyine göre t-testi sonuçları

Ö zgeciler	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Yüksek özgeci	90	3,42	,42	192	2,69	.008
Dü Ŗ ük özgeci	104	3,24	,52			

esra işmen – armaĝan yıldız

AraŐtırmaya katılan öĝrencilerin öĝretmenlik mesleĝine ilişkin tutumlarıyla özgeciliikleri arasındaki iliŐkiyi incelemek için yapılan Pearson Korelasyon Matrisi sonucunda, bu iki deĝiŐken arasında aynı yönde iliŐki olduĝu tespit edilmiŐtir ($r = .23$; $p < .05$).

Özgeciliĝin atılganlık düzeyi aÇısından farklılaŐıp farklılaŐmadıĝını araŐtırmak için yapılan t-testi sonucunda, atılgan olan kişilerin çekingen olanlara göre daha özgeci oldukları belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Özgeciliĝin ve Atılgan/Çekingen oluŐa göre t-testi sonuçları

Rathus	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Atılgan	122	66,92	8,09	189	2,71	.007
Çekingen	69	63,43	9,25			

TARTIŐMA ve ÖNERİLER

Öĝretmen adaylarının öĝretmenliĝe ilişkin tutumlarının özgecilik ve atılganlık düzeyleri aÇısından incelenmesi amacıyla gerŐekleŐtirilen bu ŐalıŐmada elde edilen bulgulara bakıldıĝında; öĝretmenliĝe ilişkin tutumlarının cinsiyete göre farklılaŐtıĝı ve kadınların erkeklere göre daha olumlu tutuma sahip oldukları görülmektedir. Oral (2004), yaptıĝı araştırma sonucunda, kadınların öĝretmenlik mesleĝine ilişkin tutumlarının erkeklerden daha yüksek olduĝunu tespit etmiştir.

Sosyal Yapısal Teorilere göre insanlardan kendi cinslerine özĝü bazı davranışları göstermeleri beklenir. Örneĝin kadınlardan, hem aile içinde hem de kadınsı yönü ağır basan mesleklerde (hemŐirelik, öĝretmenlik, sosyal hizmet uzmanlıĝı gibi) diĝer insanlara yönelimli, Őefkat iŐeren, bakım veren faaliyetler içinde olmaları beklenir (Eagly ve Wood, 1999). AraŐtırmaya katılan öĝretmen adayları, öĝretmenliĝi kadınsı yönü ağır bir meslek olarak deĝerlendirdikleri için, kadınların bu mesleĝe ilişkin tutumlarının daha olumlu olduĝu düşünülebilir.

Araştırmanın diĝer deĝiŐkeni olan özgeci davranıŐların, cinsiyet aÇısından farklılaŐmadıĝı tespit edilmiŐtir. Akbaba (1994) özgecilik söz konusu

esra işmen – armaĝan yıldız

olduğunda, cinsiyetin belirleyici bir deđiŐken olmadığını saptamıŐtır. Kee-Lee'nin aktardığına göre (1998), Krebs (1970) alıŐmayı yaptığı yıllara kadar olan yayınları incelediğinde özgeci davranışın cinsiyet açısından farklılaŐmadıđını tespit etmiştir. Ergenlerle yapılan araŐtırmalarda Ma ve Leung (1992) ve Kee-Lee (1998) zgeci davranışın cinsiyet açısından farklılaŐmadıđını saptamıŐlardır. Bununla birlikte, bazı araştırmalar kadınların erkeklerden daha özgeci olduklarını (Elmas, 1998; Ma,1985; Rushton, Fulker, Neale, Nias ve Eysenck,1986) ortaya koyarken Eagly ve Crowley (1986) erkek ergenlerin, kız ergenlere göre daha çok yardımda bulduklarını tespit etmiŐlerdir.

ÇalıŐma sonucunda, öğretmenlik yapanların öğretmenliğe ilişkin tutumlarının öğretmenlik yapmayanlardan daha olumlu olduğu saptanmıŐtır. Tezsiz yüksek lisans yapan öğrencilerin bir kısmı stajyer ya da gönüllü ğretmen olarak çalıŐmakta, bir kısmı ise öğretmenlik yapma hakları bulunmasına rağmen mesleki ve kişisel gelişimleri için bu programa katılmaktadırlar. Araştırma grubunu oluŐturan öğrencilerin büyük bir bölümü 22-25 yaŐ grubunda yer almaktadırlar. Bu yaŐ grubu geç yetiŐkinlik adı verilen yaŐam dönemine denk düŐmektedir. Bu dönemde genç, yetiŐkin yaŐama ait meslek edinme ve bir mesleği icra etme gibi bazı normatif özellikleri edinmek ister. Meslek yeliği, mesleki rollere sahip olma ve bu roller içerisinde öğrencilerinden alınan olumlu geribildirimler, mesleki tatmin ve mesleki baŐarı duygusunun yaŐanmasına neden olabilir (Onur, 2000). Öğretmenlik yapan katılımcıların, öğretmenliğe ilişkin olumlu tutumlarının arkasında, bu baŐarı ve tatmin duygusunun yattığı dŐnlmektedir.

Yüksek düzeyde özgeci olan aday öğretmenlerin düşük düzeyde özgeci olanlara göre öğretmenliğe ilişkin daha olumlu tutumlara sahip oldukları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının, öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarıyla özgecilik düzeyleri arasındaki iliŐki incelendiğinde, iki deđiŐken arasında aynı yönde bir iliŐkinin olduğu tespit edilmiŐtir .

McGaghie, Mytko, Brown ve Cameron (2002) doktorluk, hemŐirelik, sosyal hizmet uzmanlığı gibi, sağlık hizmeti veren meslek gruplarında özgeci davranışın oldukça değerli olduğunu, çünkü özgeci kişilerin kendi çıkarlarından ziyade diğerinin yararına davrandığını ifade etmiŐlerdir. Bu yorumun, öğretmenlik mesleği için de geçerli olduğu düşünülebilir.

Őenel, Demir, Sertelin, Kılıçaslan ve Köksal'ın (2004) aktardığına göre, bireylerin yaŐamındaki önemli tutumların baŐında mesleğe yönelik tutumlar gelmektedir. Mesleki olgunluğun iki boyutundan biri mesleki yeterlilik

esra işmen – armaĝan yıldız

diĝeri de mesleĝe y6nelik tutumdur. 6ĝretmenlik mesleĝine y6nelik olumlu tutumlara sahip olan kişilerin daha 6zgeci olmaları, 6ĝretmenlik mesleĝinde baŐkalarının yararına fedakarca davranmanın 6nemini kavramıŐ olmalarından ileri geliyor olabilir.

Araştırmada elde edilen diĝer bir bulgu, atılĝan olan kişilerin 6ekingen olanlara g6re daha 6zgeci olduklarını ortaya koymaktadır. Rushton, Fulker, Neale, Nias ve Eysenck (1989) atılĝanlıkla 6zgecilik arasında olumlu bir iliŐki olduĝunu saptamıŐlardır.

Akababa'nın (1994) aktardıĝına g6re Kessler (1938) ahlakın temelinde 3 prensibin varolduĝunu ifade eder. Bunlar: Bencillik prensibi, 6zgecilik prensibi ve sosyal prensiptir. Bencillik ben'in, 6zgecilik sen'in, sosyal prensip ise biz'in karŐılıĝıdır. Ben'den bize ge6ebilmek kiŐinin, ahlaki bilgisini, duygusunu ve davranıŐını geliŐtirmesiyle m6mk6nd6r. Bu gelişim 6ncelikle ben'den sen'e yani bencillikten 6zgeciliĝe ge6iş ile m6mk6n olabilmektedir.

6zgeci davranışın nedenleri arasında ilk olarak başkasının yararına oluŐ anlayıŐı vardır. Burada empati davranıŐı harekete ge6irir, Őefkat ve merhamet duygusu olumlu sosyal davranışa neden olur. İkinci olarak; kiŐinin kendi yararı s6zkonusudur. Ancak buradaki yarar duygusu egoizimden farklıdır (Swap, 1991). Burada fedakarca davranan kiŐi i6in 6ıkar yoktur. Batson'a g6re (1991), baŐkasına yardım etmek kiŐinin rahat etmesini saĝlayabilir ancak yapılan davranıŐı g6d6leyen asıl istek, karŐısındakinin rahatını arttırmak ise davranış hala 6zgecidir (Akt; Oswald, 1996).

Bu a6ıklamalara bakıldıĝında ortak payda da 6zgeciliĝin ahlak geliŐimiyle yakından iliŐkili olduĝu, kavramın 6z6nde, kiŐinin gerek duyduĝu anda kendi kararına dayalı olarak kasıtlı bi6imde kendi 6ncelikleri dıŐında isteyerek yardım etme anlayıŐının hakim olduĝunu g6r6lmektedir. Bu durum literat6rde yer alan atılĝan davranışın bazı 6zellikleriyle 6rt6şmektedir.

Mc Cabe, Timmins'in (2003) aktardıĝına g6re, Alberti ve Emmons (1986) atılĝanlıĝı, kiŐinin kendi hakları, d6Ő6nceleri ve duygularını başkasının haklarını ihlal etmeden ifade edebilmesi olarak tanımlamıŐlardır. Bu kavram bazı yazarlar tarafından, kendine g6venli davranış olarak da ele alınmaktadır (C6celoĝlu, 1996; Kulaksızıoĝlu, 2003).

Atılĝan olmak, kiŐinin fikirlerini, ilgi duyduĝu konuları, duygularını kolayca uygun bir Şekilde, anksiyete hissetmeyerek, ve aynı zamanda karŐısındaki

esra işmen – armağan yıldız

kişilerin benzer özelliklerini gözeterek ifade edebilme ve savunma yeteneğidir (Williams, Barlow, 2003; Wilson ve Gallios, 1993).

AraŐtırmaya katılan deneklerin, atılđan olan kişilerin çekingen olanlara göre daha özgeci oldukları bulgusu da, bireylerin kendi haklarını da gözeterek yani çekingen davranmayıp, karŐısındaki kiŐilere gerektiğinde önceliği bilerek ve isteyerek verebileceği ve baŐkalarının yararına hareket edebileceği görüşünü açıklar niteliktedir. Dolayısıyla özgeciliğin ve atılđanlıđın kesiŐme noktasının; ahlak prensiplerinden yola çıkarak hakkaniyet ilkesi olduğu söylenebilir.

Kaplan'a göre (2000) özgeci davranışlar mutlaka fedakarlık gerektirir. Bu araştırma, "öğretmenlik fedakarlık gerektirir" inancının ampirik olarak ele alındığı, özgeci davranıŐlarla atılđanlık arasındaki iliŐkinin değerlendirildiği ilk çalıŐmalardan biri olması bakımından önemlidir. AraŐtırmadan elde edilen bulgulardan yola çıkarak, öğretmenlik mesleğinin ideal tanımında öğretmenin artık, geleneksel otoriteye dayalı biçimde sadece bilgi veren kiŐi olmadığı bunun yerine paylaşmayı, yardımı, iŐbirliđini önemseyen ve öğrencilerine Őefkat duygusuyla ve fedakarca yaklaŐabilen bir kiŐi olarak ele alınması ve "nitelikli öğretmen" tanımının içinde "özgeciliğin" de yer alması gerektiği düşünölmelidir.

Araştırmada, özgeciliğe ait verilerin özbildirim (self-report) yoluyla elde edilmesi, çalıŐmanın sınırlılıklarından biridir. Bundan sonraki çalıŐmalarda gözlem yöntemi gibi farklı bazı yöntemler geliŐtirilip kullanılabileceği gibi öğretmenlik mesleğine ilişkin özgeci davranışları değerlendirmeye yönelik öğgün bir ölçek sayesinde konunun daha detaylı ele alınabileceği düşünölmektedir.

Konu ile ilgili daha sonra yapılacak çalıŐmalarda öğretmen adaylarından ziyade öğretmenlik yapan kiŐiler üzerinde çalıŐmak daha doğrudan ve genellenebilir sonuçlar verebilir. Ayrıca farklı özgecilik düzeyine sahip öğretmenlerin öğrencilerinin, davranışları özgecilik ve diğer olumlu sosyal davranışlar bağlamında incelenerek bu özelliğe sahip olan öğretmenlerin öğrencilerinin davranış biçimleri hakkında bilgi toplanabilir. Farklı özgecilik düzeyine sahip öğretmenlerin sınıf yönetim biçimleri ve karŐılaŐtıkları disiplin sorunları karŐılaŐtırılabilir.

esra i Ő men – armaĝ an yıldız

KAYNAKÇ A

- Akbaba, S. (1994). *Grupla psikolojik danı Ő manın sosyal psikolojik bir kavram olan özgecilik üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamı Ő Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Akbaba, S. (2001). Özgecilik ölçeğ inin Türkçeye uyarlanması geçerlik ve güvenilirlik çalı Ő ması. *Atatürk Üniversitesi Erzincan Eđ itim Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 85-95.
- A Ő kın, M. (1986). Sosyal öğrenme kuramı a ç ısından olumlu ve olumsuz sosyal davranı Ő lar. *Uludağ Üniversitesi Eđ itim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 147-153.
- Bee, H. (1995) *Developing Child*. USA: HarperCollins College Publisers.
- Bernstein, D. A., Roy, E. J., Srull, T. K. ve Wickens, C. D. (1991). *Psychology*. USA: Houghton Mifflin Company.
- Bilgin, N. (1988). *Sosyal Psikolojiye Giri Ő*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Cüceloğ lu, D. (1996). *İnsan ve Davranı Ő*. İstanbul: Remzi Kitapevi
- Davis, N., Thornburg, K. (1994). Childcare: A synthesis of research. *Early Child Development and Care*, 98, 39-45.
- Eagly, A. H., Crowley, M. (1986). Gender and helping behavior: A meta-analytic review of the social psychological literature. *Psychological Bulletin* 100, 283-308.
- Eagly, A. H., Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior. *American Psychologist*, 54 (6), 408-423
- Eisenberg, N. (1992). *The Caring Child*. USA: Harvard University Press.
- Eisenberg, N., Cialdini, R.B., McCreath, H. ve Shell, R. (1987). Consistency-based compliance: When and why do children become vulnerable. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 1174-1181.
- Elmas, U. (1998). Bireylerin ana-baba tutumları ile özgecilik düzeyleri arasındaki ili Ő kiler. Yayınlanmamı Ő Yüksek Lisans Tezi. Atatürk üniversitesi, Erzurum.
- Erku Ő , A., Sanlı, N., Bağ lı, M. T. Ve Güven, K. (2000). Öğretmenliğe ili Ő kin tutum ölçeğ i geli Ő tirilmesi. *Eđ itim ve Bilim*. 25 (116), 27-32.
- Freeman, H. R. (1985). Preceptions of teacher characteritics and student judgements of teacher. *Teaching of Psychology*, 15 (3), 158-160.
- Kaplan, S. (2000) .Human nature and environmentally responsible behavior. *Journal of Social Issues*, 56 (3), 491-502.

esra i Ŗ men – armağ an yıldız

- Kee-Lee, C. (1998). Effects of age, gender, and participation in volunteer activities on the altruistic behavior of Chinese adolescents. *Journal of Genetic Psychology*, 159 (2), 195-201.
- Khalil, E. L. (2004). What is altruism?. *Journal of Economic Psychology*, 25, 97-123.
- Korthagen, F. A. J. (2004) In search of the essence of a good teacher: towards a more holistic approach in teacher education. *Teaching and Teacher Education*. (20), 77-97.
- Kulaksızoğ lu, A. (2003). *Ki Ŗ sel Geli Ŗ im Uygulamaları*. Ankara: Nobel Yayın Dağ itim
- Ma, H. K. (1985). A cross-cultural study of the sex differences in human relationships. *Psychological Reports*, 56, 799-802.
- Ma, H. K. (1993). The relation of altruistic orientation to human relationships and situational factors in Chinese children. *Journal of Genetic Psychology*, 154 (1).
- Ma, H. K. (2003). The relationship of the family social environment, peer influences, and peer relationships to altruistic orientation in Chinese children. *Journal of Genetic Psychology*, 164 (3), 267-274.
- Mc Cabe, C., Timmins, F. (2003). Teaching assertiveness to undergraduate nursing students. *Nurse Education in Practice*, 3, 30-42.
- McGaghie, W.C., Mytko, J.J., Brown, W. N., & Cameron, R. C. (2002) Altruism and compassion in the health professions: A search for clarity and precision. *Medical Teacher*, 24(4), 374-378.
- Minor, L., Onwuegbuzie, A., Witcher, A., & James, T. (2002). Preservice teachers' educational beliefs and their perceptions of characteristics of effective teachers. *The Journal of Educational Research*. 96(2), 116-127.
- Onur, B. (2000). *Geli Ŗ im Psikolojisi: Yeti Ŗ ikinlik, Ya Ŗ luluk, Ö lüm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Oral, B. (2004). EĖ itim fakülteleri ö Ė rencilerinin ö Ė retmenlik mesleğ ine ili Ŗ kin tutumları. *EĖ itim Ara Ŗ tırmaları*. 4 (15), 88-98.
- Oswald, P. A. (1996). The effects of cognitive and affective perspective taking on empathic concern and altruistic helping. *Journal of Social Psychology*, 136 (5), 613-623.
- Ö ner, N. (1997). *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler*. İstanbul: Boğ aziçi Üniversitesi Yayınları.
- Ö zçelik, D. A. (1989). *EĖ itim Programları ve Ö Ė retim*. Ankara: Ö SYM EĖ itim Yayınları.

esra i Ŗ men – armaĝ an yıldız

- Özdayı, N. (1992) Ö ğ retmenlik mesleĝ ini tercih eden ö ğ retmenlerin mesleki tercihlerinin i Ŗ tatminine etkisi. *M. Ü. Atatürk E ğ itim Fakültesi Dergisi*, 4, 177-188.
- Peggy, H. (2002). What teachers can do to prevent behavior problems in school. *Preventing School Failure*. 47(1), 33-38.
- Rushton, J. P, Fulker, D. W., Neale, M. C., Nias, D. K. B., & Eysenck, H. J. (1986). Altruism and aggression: The heritability of individual differences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 1192-1198.
- Rushton, J. P, Fulker, D. W., Neale, M. C., Nias, D. K. B., & Eysenck, H. J. (1989). Aging and the relation of aggression, altruism and assertiveness scales to the Eysenck Personality Questionnaire. *Personality & Individual Differences*, 10 (2), 261-263.
- Sanz de Acedo Lizarraga, M. L., Ugarte, M. D., Cardelle-Elawar, M., Iriarte, M. D., & Sanz de Acedo Baquedano, M. T. (2003). Enhancement of self-regulation, assertiveness, and empathy. *Learning and Instruction*, 13, 423-439.
- Slaughter-Defoe, D. T. & Carlson, K. G. (1996). Young African American and Latino children in high poverty urban schools. How they perceive school climate. *Journal of Negro Education*, 65 (1), 60-70.
- Swap, W. C. (1991). When prosocial behavior becomes altruistic: An attributional analysis, *Current Psychology*, 10 (1-2), 49-64.
- Ŗ enel, H. G., Demir, İ., Sertelin, Ç., Kılıçaslan, A. ve Köksal, A. (2004). Ö ğ retmenlik mesleĝ ine yönelik tutum ve ki Ŗ ilik özellikleri arasındaki ili Ŗ ki. *E ğ itim Ara Ŗ tırmaları*, 15 (4), 99-109.
- Tekin, H. (1996). *E ğ itimde Öl çme ve De ğ erlendirme*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Williams, E., Barlow, R. (2003). *Anger Control Training. Part 4 Techniques & Supplementary Programmes*. UK: Speechmark Publishing Ltd.
- Wilson, K., Gallios, C. (1993). *Assertion and its Social Context*. New York: Pergamon Press.

İ leti Ŗ im

Yrd. Doç. Dr. A. Esra İ Ŗ MEN

İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel E ğ itim Fakültesi

E ğ itim Bilimleri Bölümü Beyazıt/İSTANBUL

E-posta: ismen@istanbul.edu.tr